



Kutül Amâre'nin Muzaffer Komutanı Halil Kut Paşa

Mehmet Emin Dinç

Kronik Kitap, İstanbul, 2017, 239 sayfa, ISBN: 978-975-2430-30-3

Ebubekir ÖZGER*

Son yıllarda Birinci Cihan Harbi'nin yüzüncü yılı dolayısı ile düzenlenen sempozyumlar ve konferanslar sayesinde kamuoyunun dikkati bu konuya çekilmiş ve bu konuda akademik veya popüler tarih eserleri sayısında bir artış gözlenmiştir. Fakat *Kutü'l-Amare Kahramanı - Halil Kut Paşa'nın Hatıraları*¹ ve *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete Halil Paşa, Bitmeyen Savaş*² eserleri dışında bu konuda eser kaleme alınmamıştır. Eserde bahsi geçen konunun önemli bir parçasını oluşturan Irak cephesi ve o cephede çok fazla etkide bulunmuş olan bir şahsiyet ele alınmıştır. Çok bilindiği sanılan fakat çok az şey bildiğimiz Osmanlı devletinin çöküşü ile Cumhuriyetin kuruluş yıllarını verdiği eşsiz bilgilerle aydınlatan, kilit bir şahsiyetin ele alındığı bu eserle dönemin üzerindeki sır perdesi biraz daha açılarak aydınlatılmıştır.

Halil Paşa'nın bir İttihatçı olması ayrıca Enver Paşa'nın amcası olması dolayısıyla hem şahsi olarak hem de kazandığı başarılarında pek dillendirilmemesinde ne kadar etkisinin olduğu tartışmaya açıktır.

* MSÜ., Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul, ebubekirozger.02@gmail.com

¹ Erhan Çiftçi, *Kutü'l-Amare Kahramanı - Halil Kut Paşa'nın Hatıraları*, Timaş yay. İstanbul, 2016

² Sorgun Taylan, *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete Halil Paşa, Bitmeyen Savaş*, Kum saati yay. İstanbul, 2003

Eserde biraz da taraflı yaklaşarak Halil (Kut) Paşa** başta olmak üzere diğer bazı subayların sultan Abdülhamit dönemi baskısı ileri sürerek devlete hâkim olma yolundaki fiilleri meşru gösterilmeye çalışıldığını belirtmek gerekir.

Eser çok akıcı bir dil ve üslup kullanarak olayları kronolojik olarak ele almıştır. Olayların öncesi kısaca ifade edilerek bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Eser, anlam karmaşası yaratmayarak okuyucuyu sıkmadan konuları ifade edebilmiştir. Hem kısaca ifade edilen dönemin genel ahvali ile ilgili kısımda hem de Halil Paşa'nın katıldığı muharebeler ve diğer girişimler kısaca özetlenerek bahsedilen konu pekiştirilmiştir. Yazar Sarıkamış harekâtından kısaca bahsederken (s. 56) popüler tarihçiliğin sıkça dillendirdiği hatayı da yaparak “90 bin civarındaki zayıat” iddiasını kaynak eser kullanmadan yenilemiştir.³ Ayrıca olayların cereyan ettiği bölgeleri gösterir birer haritanın konulmaması coğrafi açıdan konuyu anlamakta biraz güçlük çıkarmıştır. Misal olarak Irak cephesinde vuku bulan muharebelerin yerlerini gösterir bir haritanın olması konunun çok daha iyi anlaşılmasında yardımcı olabilirdi.

Eserden, görünüşte genç yaşına rağmen Halil Paşa'nın Enver Paşa ile akrabalığı ve İttihatçılığı göz önüne alınarak erken terfi aldığı değerlendirilirse de dönemin zorlu şartları ve bizatihi Halil Paşa'nın edindiği tecrübelerle bakılarak bunu telafi edebildiğini görüyoruz. Ayrıca eserde sıklıkla ifade edilen Kut başarısı, zafer için yeterli olmayacaktır. Her ne kadar yazarın “Birinci Cihan Harbi'nde kazandığımız iki büyük zafer”(s. 11) diye ifade etmişse de bu söylemi hatalıdır. Zira Kut zaferinden sonra İngilizler ilerleyerek Bağdat'ı alacaklardır. Dolayısı ile mühim olan zaferi perçinleyerek devamını sağlamaktır. Bu da sağlanamadığı için Irak cephesini Kut başarısından dolayı kazanılmış zafer olarak ifade etmek doğru olamayacaktır. Burada Halil Paşa'nın hem VI. Ordu komutanı hem de Bağdat valiliği görevini yürütmesinin devam eden İngiliz taarruz ve ilerlemesi üzerinde ne kadar tesiri olduğu da ayrıca tartışılması gereken bir konudur.

Halil Paşa'nın Irak cephesinde Alman generallerle arasında çıkan soğukluk ve Irak cephesinin kaybedilmesine sebep olan, Alman amaçları doğrultusunda hareket etmemek ve İran üzerinden Turan hedefine ilerlemek niyeti, iyimser bir yaklaşım olarak görülse de bu anlaşmazlıkla, Bağdat'ın düşerek Almanların haklı çıkmasına mani olamayacaktır. Dolayısıyla Halil Paşa'nın burada kazandığı başarıyı yine elleriyle heba ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Eserde yapılan basit hatalara değinecek olursak; Mustafa Suphi'nin öldürülmesi hadisesi de dâhil birkaç yerde kaynak göstermeden bir bilgi aktarmıştır. Bu bilgi doğru olsa dahi böyle bir yaklaşım eserin akademik lisanına yakışmamıştır. Yine sayfa 136'da yapılan alıntılar ile yazarın kendi ifadeleri karışmış olup bundan dolayı alıntının nereden başlayıp nerede bittiğini anlamak zorlaşmıştır. Sayfa 137'de Halil Paşa'nın gönderdiği mektuplar konusunda tam bir bağ kurulamamış olup bundan dolayı

** Eserde Halil Paşa olarak ifade edildiği için biz de aynı şekilde ifade edeceğiz.

³ Ord. Prof. Ziya Karal, *Osmanlı tarihi, IX. C, İkinci Meşrutiyet ve Birinci dünya savaşı (1908-1918)*, TTK, Ankara, 2011, 414-424 ss.

bunların kronolojik olarak ve paragraflarda uygun yerlerine yerleştirilmede tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yine aynı sayfada Genelkurmay başkanı İsmet Paşa'nın para konusunda yazmış olduğu mektuba net bir cevap yoktur ve cevap 142. sayfada farklı bir mektupta geçmektedir. Yani soru ve cevap arasında farklı konulardan bahsedilip cevabî mektup daha sonra konulmuştur. Yine basit hatalardan 140. sayfa sonu ile başlayıp 141. sayfada devam eden cümlede bir eksiklik olup cümlede anlatım bozukluğu vardır. Yine 140. sayfada 141. sayfada devam eden mektupta ifadelerde zamansal olarak farklılık olup anlatımda bir hataya gidilmiştir. Yani mış'lı geçmiş zaman ifadesi kullanılırken bir anda şimdiki zaman ifade tarzı kullanılmıştır. Dolayısıyla bu alıntılardan kaynaklı bir hata olup bunun da sonraki baskıda düzeltilmesi gerekmektedir.

Halil Paşa'nın mütareke sonrası kurucularından olduğu Bakü Türk Komünist Fırkası'nın faaliyetlerine bakıldığında kurulan bu parti kısa vadede olumlu neticeler (Bolşeviklerin Ankara hükümetine yakınlaşması) vermesine rağmen, uzun vadede yazarın da ifade edeceği gibi kendi soydaşlarının komünist işgaline ve ideoloji baskısı altına girmeye sebep olması önemli bir noktadır. Bunu her ne kadar dönemin şartları icabı ile bakmak gerekirse de tarihi bir vakıa olarak inkâr edilemeyecek bir vahim hatadır. Fakat Ankara hükümeti için topladığı para, teçhizat, bilgi ve yaptığı temsil görevi ile büyük bir görevi gerçekleştirebilmiş olması bu hatayı ne kadar telafi ettiği tartışılması gerekse de Azerbaycan'ın işgali her halükarda Rusların iktisadi olarak yapmak zorunda oldukları bir hamle olduğunu da göz önüne almak gerekir.

Ayrıca İstiklal harbi sırasında Ankara hükümetinin, Halil Paşa'nın Moskova'dan hastalık nedeniyle Trabzon'da ikamet etme isteğine mani olarak "İttihatçıların ülkeye sokulmaması" emri her ne kadar belgelere isnaden söylenmişse de Ankara hükümetinde başta Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir gibi zatların da eski İttihatçı olduklarını göz ardı etmemek gerekir.

Eserde değinilen önemli noktalardan biri de başta Nuri Paşa daha sonra ise Enver Paşa'nın Moskova'ya müttefik olarak ihtiyaç duyulduğu bir anda bilinçsizce Türkistan problemini öne sürerek onlarla çatışmaya girerek o önemli anda ittifak meselesini tehlikeye atmaları olmuştur.

Eserin sonunda ek olarak İttihat-Terakki cemiyetinin Bakü kongresi kararları, İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadının tüzüğü ve bir bildirisi Halk Şurular Fırkası Programı'ndan iki kısım sunulmuştur. Ayrıca Irak cephesinde Kut başarısı sonrası çekilen fotoğraflar da verilmiştir.

Netice olarak; daha çok üçüncül kaynak olarak ifade edebileceğimiz hatıra eserlerinden hareketle hazırlanmış olan bu eser, şu ana kadar konu ile ilgili kaleme alınmış olan iki eser de dâhil olmak üzere yekûnun bir ifadesi olmuş ve fakat ihtiva ettiği konular itibariyle onları aşabilmiş, mutlaka okunması gereken bir eser olarak vücuda çıkmıştır. Yazarının bu konudaki gayretini de takdir ederek şunu da belirtmek gerekir ki eser, biyografik bir eserden daha fazlasını barındırmış, Halil Paşa'nın askeriyeye duhulünden Balkanlardaki isyanların bastırılması, Trablusgarp harbi, Balkan savaşı, 1. Dünya savaşında Irak cephesi ve mütareke sonrası Kafkasya bölgesinde ve akabinde Moskova'daki askeri ve siyasi başarıları net olarak ifade edilerek olaylar içerisindeki konumu ile birlikte eşsiz bir şekilde

aktarılarak konu hakkında alakadarlara bir başvuru kaynağı olarak sunulmuştur. İlgili ve alakadarların dönemi anlamlandırırken muhakkak göz atılması gereken bir eser olmuştur.